

Elanikkonnakaitse pädevusmudel

Elanikkonnakaitse pädevusmudel on raamistik, mis kirjeldab kooliastmeti teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mida on vaja elanikkonnakaitse ülesannete täitmiseks parimal võimalikul viisil.

Pädevusmudel on hea abimaterjal:

- kooli õppekava koostamisel ja kooli kriisiplaani rakendamisel;
- haridustöötajatele, et laiendada õpilaste elanikkonnakaitsealaseid teadmisi, kujundada oskusi ja hoiakuid kriisiolukorras tegutsemiseks;
- aineõppe kavandamisel ja õppekeskkonna korraldamisel seoses elanikkonnakaitse pädevustega.

Vajadus pädevusmodeli järele

Üleilmsed ja kohalikud kriisid on sagenenud ning elanikkonnakaitse on osa laiemast riigikaitse süsteemist. Elanikkonnakaitse eesmärk on suurendada kogu ühiskonna kerkust, sh inimeste enda valmidust kriisides toime tulla ja taastuda, nii et kriis oleks inimeste elu ja tervis kaitstud. Seda igasuguses kriisis, nii loodusõnnetuste, katastroofide kui ka tahtmatust või tahtlikust inimtegevusest tingitud kriiside, sh sõja korral. Elanikkonnakaitse aluseks on inimeste suutlikkus kriisi ajal ennast kuni abi saabumiseni ise kaitsta ja vajaduse korral üksteist aidata. Pädevusmudel on toetav materjal üldhariduskoolidele selleks, et kõik osapooled oleksid parimal viisil ette valmistatud iseseisvalt kriisides hakkama saama.

Mõisted

Elanikkonnakaitse – meetmete süsteem, mille eesmärk on inimese ja ühiskonna kaitsmine kriisiolukorras nii rahu kui ka sõjaajal.

Elutähtsad teenused – teenused, mis on hädavajalikud ühiskonna toimimiseks ja mille katkemine ohustab inimeste elu ja tervist.

Erakorraline seisukord – oht Eesti põhiseaduslikule korrale ehk olukord, kus mõjutatakse meie riigi iseseisvat otsustusõigust ja iseolemist.

Erikord – ajutine õiguslik kord, mis kehtestatakse kriisi lahendamiseks, piirates inimeste õigusi ja vabadusi.

Eriolukord – hädaolukord, mille lahendamiseks ei piisa enam tavapäraest meetmetest ja tuleb rakendada täiendavaid põhiõigusi piiravaid meetmeid.

Evakuatsioon – inimeste kiire ja ohutu väljumine ohualast tulekahju, pommiähvarduse või muu õnnetusjuhtumi või ohu korral.

Evakuatsioonikott – kriisiolukorras vajalik esmatarbevahendite kott, mille sisu aitab inimesel kriisi ajal hakkama saada.

Hädaolukorra oht – olukord, mis võib laieneda hädaolukorraks ning võimaldab eesseisvaid sündmusi hinnates juba ennetavalt tegutsema asuda.

Hädaolukord – sündmus, mis ohustab paljude inimeste elu ja tervist, vara, keskkonda või elutähtsate teenuste toimepidevust.

Kerksuskeskus – keskus, mis toetab ühiskonna võimet kohaneda kriisidega ja pakub baasteenuseid kriisi ajal.

Kogukond – mingis piirkonnas elav ning sotsiaalsete suhete võrgustikuga seotud inimrühm.

Kodune toiduvaru – varu toiduainetest, mida pere päriselt sööb ja mis tagavad toitlustamise kriisiolukorras vähemalt ühe nädala jooksul.

Kriis – ettenägematu ja ajakriitiline olukord, mis võib põhjustada tõsiseid ja ulatuslikke häireid ühiskonna toimimises.

Kriisikommunikatsioon – elanikkonna teavitamine vahetust ohust kriisi ajal ja juhiste jagamine kriisi lahendamiseks.

Korruptsioon – ametikoha või võimu kuritarvitamine omakasu eesmärgil.

Kõrgendatud kaitsevalmidus – sõjaline oht, mille tõttu on vaja hakata vajalikke tegevusi rakendama enne, kui sõda käes on.

Ohuteavitus – ametlik teadaanne, mis edastatakse elanikkonnale kriitilise sündmuse või ohu korral koos käitumisjuhistega.

Psühholoogiline esmaabi – inimese iseseisva toimetuleku toetamine ja taastamine kriisisituatsioonis.

Riigikaitse kriis – oht riigi põhiseaduslikule korrale või sõjalise rünnaku oht teise riigi poolt.

Risk – võimalik sündmus või olukord, mis võib ohustada inimeste elu, tervist ja vara.

Riskikommunikatsioon – avalikkuse teavitamine võimalikest ohtudest enne kriisi, et suurendada inimeste valmisolekut.

Riskikäitumine – käitumisviis, mis võib isiku enda või teised seada füüsilise, vaimse, sotsiaalse või rahalise kahju ohtu.

Sõjaseisukord – teise riigi rünnak või agressioon, mis nõuab sõjategevuse toetamiseks ulatuslike meetmete kasutamist.

Tsiviilkriis – kriis, mis põhjustab häireid ühiskonna toimimises või ohustab paljude inimeste elu ja tervist.

Ulatuslik evakuatsioon – kriisiolukorras või selle ohu korral elanikkonna ajutine ümberpaigutamine ohutusse asukohta.

Varjumine – inimeste kiire paiknemine siseruumidesse, et kaitsta end ohtude eest, nagu õhusaaste, sõjaline oht või looduskatastroofid.

Elanikkonnakaitse

Elanikkonnakaitse pädevusmodel sisaldab kooliastmeti pädevusi, teadmisi, oskusi ja hoiakuid järgmistes valdkondades: erinevad riskid ja kriisid; ohuteavitus ja info kriisi ajal; kriisiolukorraks valmistumine ja selle ajal käitumine; varjumine; ulatuslik evakuatsioon; psühholoogiline esmaabi.

Mudeli põhjal õpilane:

- teab, mis on elanikkonnakaitse;
- saab aru, miks elanikkonnakaitse on oluline;
- usaldab ja kuulab riiki;
- mõistab enda ja teiste rolli elanikkonnakaitses.

Pädevus	Erinevad riskid ja kriisid			
Teadmised, oskused ja hoiakud	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Gümnaasium
Teab, mis on erinevad riskid ja kriisid, mis võivad meid ohustada, ja kuidas nende korral tegutseda.	Teab, erinevaid riske. Teab, mis on erinevad kriisid. Teab, missugused riskid ja kriisid on tõenäolised tema kodukohas. Toob näiteid teda ümbritsevatest ohuallikatest ja võimalikest kriisidest. Mõistab kriisideks valmisoleku vajadust.	Teab riski tunnuseid. Teab kriisi tunnuseid. Teab, millistest allikatest leida usaldusväärset infot riskide ja kriiside kohta. Nimetab ja eristab inim- ja loodustekkelisi riske. Mõistab, mis riskid ja kriisid võivad ohustada Eestit. Väärtustab turvalist käitumist ja hoidub riskikäitumisest.	Mõistab, mis on erikorrad ja mis juhul neid rakendatakse. Oskab abistada kriisiolukorras teisi ennast ohtu seadmata. Käitub turvaliselt, täidab talle antud juhiseid ja hoidub riskikäitumisest.	Teab, mis on tsiviil- ja riigikaitselised kriisid ning kuidas nende korral käituda. Märkab ja hindab kriisiolukorda, tegutseb vastavalt olukorrale.

		Mõistab erinevates kriisides kohanemise vajadust.		
Pädevus	Ohuteavitus ja info kriisi ajal			
Teadmised, oskused ja hoiakud	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Gümnaasium
Teab, millised on riigi kasutatavad ohust teavitamise viisid ja kuidas vastavalt teavitusele käituda.	Teab, millised on erinevatest ohtudest teavitamise viisid. Teab oma lähedaste kontakte ja olulisi riiklikke telefoninumbreid, mida võib vaja minna ohuolukorras. Teab, kelle poole ohuolukorras pöörduda. Märkab ohtlikke olukordi ja teavitab lähedasi ohust. Käitub vastavalt kriisijuhistele.	Teab, millistest infoallikatest kriisi ajal usaldusväärset infot leida. Teab, kus asub tema kodukohas lähim kerksuskeskus ja millist abi sealt saab. Teab, mis on ohuteavituse kanalid ja oskab info õigsust kontrollida. Tunneb ära ohuteavituse sõnumi ja käitub vastavalt juhistele. Usaldab riigi ohuteavituse kanalites edastatud infot.	Teab, mille alusel informatsiooni tõepärasust hinnata. Teab, kuidas ohuteavituse saamisel infot mõtestada ja jagada, ning tegutseb vastavalt juhistele.	Teab ja oskab leida võimalusi kriisiolukorras infot saada ja edastada. Tunneb ära valeinfo ja reageerib manipulatsioonile asjakohaselt. Mõistab riski- ja kriisikommunikatsiooni erinevust ning valib õige tegutsemisviisi.

Pädevus	Kriisiolukorras valmistumine ja selle ajal käitumine			
Teadmised, oskused ja hoiakud	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Gümnaasium
Teab, kuidas erinevateks kriisideks valmis olla ja nende korral käituda. Teab, miks on koostöö kriisi eel ja ajal oluline ning kuidas üksteisele abiks olla.	Teab, missugused kriisid võivad teda ohustada ja kuidas nendeks valmistuda. Teab, millised on elutähtsad teenused. Teab, kus asuvad tema kodule ja koolile lähimad kerksuskeskused. Mõistab kriisiks valmisoleku vajadust. Käitub vastavalt talle antud kriisijuhistele.	Teab, kuidas käituda elutähtsate teenuste katkemise korral. Teab, millistest usaldusväärsetest allikatest leiab kriisiks valmistumisel ja selle ajal käitumisjuhistele saamiseks infot elutähtsate teenuste kohta. Teab, mida, kui palju ja kui pikaks ajaks kriisiolukorras varuda. Teab, millist infot ja abi võib saada kerksuskeskusest. Teab, kuhu kriisiolukorras abi otsimiseks pöörduda. On valmis oma võimaluste piires ise hakkama saama ja teisi abistama. Väärtustab kriis turvalist käitumist ja hoidub riskikäitumisest.	Peab kriisiks valmistumist vajalikuks. Teab, milliseid varusid tal kriis hakkama saamiseks vaja on ja kuidas neid kasutada. Teab, kuidas iseseisvalt hakkama saada elutähtsate teenuste katkemisel. Käitub kriisiolukorras ennast ohtu seadmata.	Tuleb toime kriisi korral ning vajadusel otsib abi. Aitab võimalusel abivajajaid ennast ohtu seadmata. Teab, kuidas elutähtsate teenuste katkemiseks valmistuda, oma tegutsemist kavandada ja elutähtsa teenuse puudumisel tegutseda. Teab varude hoiustamise põhimõtteid ja kasutab neid otstarbekalt. Teab, mis olukorras peab ise hakkama saama, millal tuleb appi KOV ja millal riik.

Pädevus	Varjumine			
Teadmised, oskused ja hoiakud	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Gümnaasium
Teab, miks on varjumine vajalik ning oskab vastavalt vajadusele varjuda.	Teab avaliku varjumiskoha märgist. Teab, mis olukorras on vaja varjuda. Kuulab tema jaoks usaldusväärse inimese, nt õpetaja, lapsevanema, politseiniku jt, korraldusi ja juhtnööre ning käitub vastavalt nendele.	Teab varjumise põhimõtteid. Teab, millise ohu korral, kuhu ja kuidas varjuda. Varjumisel käitub saadud juhiste järgi.	Teab, kuidas ohtu märgata, hinnata ja valida ohutu varjumiskoht. Mõistab vajadust varjumisolukorras abivajajaid märgata ja toetada.	Teab, millised on varjumiskoha ja varjendi erinevused. Teab, kuidas varjumiskohta vastavalt vajadusele varjumiskindlamaks muuta. Teab, kuidas teisi varjumise ajal abistada.
Pädevus	Ulatuslik evakuatsioon			
Teadmised, oskused ja hoiakud	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Gümnaasium
Mõistab, mis on ulatuslik evakuatsioon ja kuidas selleks valmistuda. Mõistab, millal ulatuslikku evakuatsiooni rakendatakse ja kuidas selle korral käituda.	Teab, mis olukorras on vaja evakueeruda. Täidab talle usaldusväärse inimese korraldusi.	Teab, mis olukordades, miks ja kuidas tuleb evakueeruda. Teab oma pere võimalusi evakueerumiseks. Teab, mida evakueerumise korral kodust kaasa võtta.	Teab oma pere kriisiplaani ja mida pere vajadusteks kodust lahkudes kaasa võtta. Teab, kuidas kodust määramatuks ajaks lahkudes kodu ohutuks muuta. Käitub evakuatsiooni korral vastavalt juhiste ja enda teadmistele.	Evakueerub tulenevalt ohust ja korraldab ka oma koduste evakuatsiooni. Panustab vajadusel oma oskuste piires kogukonna evakuatsiooni korraldamisse.

Pädevus	Psühholoogiline esmaabi			
Teadmised, oskused ja hoiakud	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste	Gümnaasium
Teab, mis on psühholoogiline esmaabi ja kuidas seda osutada.	Teab, mis on inimese peamised vajadused (turvatunne ja baasvajadused: vesi, söök, peavari, uni, hügieen, riided jm). Teab oma lähedaste kontakte ja lasteabi telefoninumbrit. Märkab, kui kaaslane on mures, ja teab, kelle poole võib abi saamiseks pöörduda.	Mõistab kriisiolukorras rahulikuks jäämise vajadust. Teab, kuidas võivad inimesed kriisiolukordades reageerida. Teab, et kriisiolukorras on kõige olulisem enda turvalisus. Tunneb aktiivse kuulamise põhimõtteid. Saab aru, mis on konfidentsiaalsus ja millisel juhul (oht elule ja tervisele) ei saa talle usaldatud infot ainult enda teada jätta. Märkab kaaslase abivajadust ja teab, kelle poole ta erineva mure korral suunata.	Teab, mis on psühholoogiline esmaabi ja selle tegevussammud: jälgi-kuula-aita. Teab, mis on enesehoid ja miks see on oluline nii igapäevaselt kui kriisiolukorras abistades.	Käitub vastavalt psühholoogilise esmaabi tegevussammudele. JÄLGI Veendub, et ümbrus on abistama minemiseks ohutu. Teeb kindlaks inimesed, kes vajavad meditsiinilist abi. Märkab inimesi, kelle peamised vajadused võivad olla rahuldamata ja kellel avalduvad kriisireaktsioonid. KUULA Loob abivajajaga kontakti. Kuulab toetavalt ja küsib inimese vajaduste ja murede kohta. AITA Aitab kaasa, et abivajaja baasvajadused saaksid täidetud.

				Aitab inimesel oma lähedaste ja/või teiste abistajatega kontakti saada. Teab ohvriabi kriisitelefoni numbrit. Jagab kriisiolukorras asjakohast infot. ENESEHOID Tegutseb ennast hoidvalt.

Pädevusmudeli rakendamise soovitused koolidele (lähtudes piirkondlikust eripärast)

Pädevuste saavutamiseks kaasatavad **koostööpartnerid**: Päästeamet, Politsei- ja Piirivalveamet, Kaitsevägi, Kaitseliit, Naiskodukaitse, Skautide Ühing, Noored Kotkad, Kodutütred, Punane Rist, kohalikud omavalitsused ja nende kriisimeeskonnad, psühholoogid, meditsiinitöötajad jt.

Soovitused **õppekäikude korraldamiseks**: kerksuskeskused, varjumiskohad, päästekomandod, politseijaoskonnad, Kaitseväe väeosad jm, Kaitseliidu malevad, muuseumid, kohalikud omavalitsused, kohalikud vee- ja kanalisatsiooniettevõtted, avalikud kaevud, veekogud, allikad jne.

Lisalugemist

Riigikantselei kodulehekül: www.riigikantselei.ee/el-poliitika-julgeolek-ja-riigikaitse/kriisideks-valmistumine

Käitumisjuhised kriisiolukordadeks: www.olevalmis.ee

Noorte vaimse tervise portaal: www.peaasi.ee

Allikate kaart: www.allikad.info/

Riigi riskipilt: www.riigikantselei.ee/el-poliitika-julgeolek-ja-riigikaitse/lai-riigikaitse/riigi-riskipilt

Psühholoogilise esmaabi e-kursus: www.palunabi.ee/et/e-kursus-psuhholoogiline-esmaabi-kriisi-sattunud-inimese-toetamisel

Kasutatud allikad

Hädaolukorra seadus. (2025). RT I, 30.12.2024, 11: www.riigiteataja.ee/akt/117052020003?leiaKehtiv.

Eesti julgeolekupoliitika alused. (2023). Riigikogu otsuse „Eesti julgeolekupoliitika alused“ heakskiitmine“ LISA: www.riigiteataja.ee/akt/3280/2202/3001/julgeolekupoliitika_2023.pdf

Siseturvalisuse arengukava 2020–2030. (2021): [siseturvalisuse arengukava 2020 2030 03.06.2021.pdf](http://siseturvalisuse_arengukava_2020_2030_03.06.2021.pdf)

Elanikkonnakaitse tegevuskava 2024–2027. (2024): [Elanikkonnakaitse raamdokument.pdf](http://Elanikkonnakaitse_raamdokument.pdf)

Elanikkonnakaitse pädevusmudeli on koostanud töörühm koosseisus Reelika Lepik (Päästeamet), Anni Alev (Päästeamet), Mari Tikan (Siseministeerium), Mare Oja (Haridus- ja Teadusministeerium), Gerli Grünberg (Politsei- ja Piirivalveamet), Helen Raja (Sotsiaalkindlustusamet), Hendrik Unt (Sotsiaalkindlustusamet), Jaan Tross (Sisekaitseakadeemia), Aare Jamnes (Kaitseressursside Amet), Krista Saadoja (Õpetajate Ühenduste Koostöökoda), Malle Õiglas (Eesti Koolijuhtide Ühendus).

Elanikkonnakaitse pädevusmudel valmis märtsis 2025.